

Căi de restructurare a sistemelor informale din spațiul academic românesc

Definirea problemei

Problema este următoarea: mulți tinerii creativi au plecat sau urmează să plece din țară (creativi pragmatici), mulți tineri mediocri au rămas în spațiul academic românesc (necreativi pragmatici), iar tinerii creativi rămași nu se simt prea bine (creativi idealști)¹.

Care sunt cauzele acestei situații ?

Raffaele Liberali, director în cadrul Comisiei Europene, a avut un discurs remarcabil cu ocazia zilei de informare Marie Curie organizată de Ministerul Educației și Cercetării în data de 3 martie 2005, în fața unui amfiteatrului ultraplîn, în care cine a ocupat un loc pe scări s-a putut considera norocos. Din perspectiva problemei pe care o am în vedere aici, în esență domnul Liberali a spus următoarele lucruri:

- Creativitatea este cu predilecție apanajul tinereții, dar
- La această vârstă tinerii europeni trebuie să alerge de colo-colo pierzându-și timpul în căutare de burse și job-uri temporare pentru că
- Toate pozițiile stabile sunt ocupate de seniori indiferent dacă le-a secat potențialul creativ sau nu, iar
- La nivelul tinerilor există o volatilitate prea mare a pozițiilor.

Aceasta este o chestiune de organizare internă a comunității academice europene și mentalități ale celor care fac parte din ea, nu una politică, a spus domnul Liberali. Ceea ce îl deranja ca politician este că banii publici de cercetare intră într-un sistem ineficient. Și de aici necesitatea luării de măsuri pentru restructurarea obiectivelor (structurilor informale ale) comunității academice europene. Restructurarea va duce la îmbunătățirea statutului tinerilor cercetători și, pe cale de consecință, la creșterea calității cercetării și a competitivității internaționale a Europei. Exodul de creiere, cu care se confruntă însăși Europa, trebuie să se transforme într-o circulație a creierelor.

Iată așadar o cauză de un nivel foarte general care dă seamă inclusiv de situația tinerilor cercetători din România: structurile formale și informale gerontocratice din comunitatea științifică europeană.

Dar în afara acestora în cazul României există și cauze specifice, de nivel național².

Structurile informale din comunitatea academică românească au câteva trăsături în plus față de cele europene, date de faptul că sunt menținute de oameni formați în perioada comunistă. Aceasta le oferă adesea un caracter deosebit de autoritar, în măsură să încorseteze și mai mult potențialul creativ al cercetătorilor de calitate. Prezentarea unor dovezi directe ale unor astfel de structuri care acaparează fondurile fără să producă mai nimic în termeni de cunoaștere recunoscută internațională este de competența instituțiilor abilitate ale statului, dar existența lor este dovedită de starea deplorabilă a cercetării și universităților românești (sumarizată excelent de exemplu de Palade și colab. 2004) și de starea de spirit din Universități. Simptomul oricărei

¹ Tipurile menționate mai sus trebuie privite ca tipuri ideale. Cazurile concrete sunt localizate undeva pe un gradient între cele trei extreme.

² Ele sunt de fapt specifice spațiului european, în special a celui puternic influențat de mentalitatea sovietică. A se vedea de exemplu și Buitier (2000).

culturi autoritariste, teama, este prezentă din plin: dintre cadrele didactice ale universității din București au intervenit pe forumul intern doar câteva, deși rectoratul a invitat mii de persoane.

Atunci când structurile informale neproductive nu sunt pur mafiote și doresc să își legitimizeze rațional poziția dominantă și eventuala implicare în conducerea țării ele apelează la variate retorici, dintre care cea a rolul fundamental al științei joacă un rol important (Iordache 2005). Desconsiderarea cercetării la nivelul bugetului alocat din PIB poate face și oameni bine intenționați să punteze rolul fundamental al științei în luările lor de atitudine publice, ca argument pentru creșterea finanțării publice a cercetării (Palade și colab. 2004). Astfel de argumente bine intenționate pot fi scoase din context și deturnate pentru apărare intereselor grupurilor de „Einsteinii” locali lipsiți de producție științifică în măsură să le susțină pretențiile de monopolizare a fondurilor de cercetare, ceea ce face necesară demascarea publică a ceea ce am numit „fundamentalismul științific”. Știința este foarte importantă pentru o societate, dacă dorim o putem considera și fundamentală, ca artificiu retoric, dar în acest sens slab toate formele culturii sunt fundamentale și trebuie finanțate.

Rețelele informale sunt inerente oricărei organizații (Albanese 1998), la nivelul lor luându-se decizii în interes privat dar care au implicații organizaționale. Rețelele informale trebuie acceptate și promovate alături de cele formale (Vlasceanu 2002), deoarece cultul raționalității distruge intuiția, implicarea și simțul moral. Mai mult, în cadrul organizațiilor în care procesul de producție presupune manifestarea creativității este chiar necesară dezvoltarea de structuri informale care să faciliteze comunicarea între cercetători și să consolideze încrederea atât de necesară funcționării echipelor interdisciplinare. O organizație de cercetare are o structură mai informală decât cea a unei organizații care produce altceva, ceea ce o face însă mai vulnerabilă la dezvoltare de structuri informale autoritariste, și la menținerea lor odată ce au apărut.

La ora actuală rețelele informale din spațiul academic sunt dominate de personaje neinteresate realmente de creația științifică, ci doar de menținerea puterii personale și atragerea fondurilor publice de cercetare. Sumele deturnate pot părea derizorii comparativ cu jafurile asociate privatizărilor (Gallagher 2004), dar în raport cu bugetele de cercetare obișnuite în spațiul academic românesc, ele sunt impresionante (Hurduc, 2004). Lipsa de rezultate este adesea scuzată prin absența de fonduri publice suficiente tocmai de către de cei care absorb cele mai multe. Rețelele informale creative sunt copleșite de cele informale autoritariste. Destructurarea acestora din urmă nu poate veni din interiorul organizațiilor academice (cel puțin în universități), datorită faptului că aceste organizații au formal o funcționare democratică și pozițiile sunt majoritar deținute de reprezentanți ai structurilor informale autoritariste. Rolul cheie care trebuie exercitat de manager, și anume de a experimenta structuri informale și de a le selecta pe cele mai potrivite pentru atingerea scopurilor organizaționale (Weick 1988 apud Vlasceanu 2002), nu mai poate fi exercitat.

Perpetuarea acestor structuri informale a fost favorizată și de recomandările organizațiilor economice internaționale, care cel puțin inițial s-au plasat pe poziții strict raționaliste, pe linia noului instituționalism economic în etapa sa incipientă, fără să ținea seamă că un cadru formal aplicat pe o structură informală inadecvată nu poate duce decât la eșec (Ibrahim și Galt 2002).

În concluzie, diversitatea grupurilor informale intraorganizaționale este foarte redusă în spațiul academic, iar grupul autoritarist, necreativ, este dominant. Cauzele sunt istorice, cele mai apropiate de noi în timp fiind experimentul comunist.

Obiectivul care trebuie atins

În baza elementelor de mai sus putem diferenția următorul obiectiv de interes public:

- restructurarea sistemelor informale actuale din spațiul academic românesc

Homo sovieticus trebuie eliminat printr-o acțiune grupală deoarece la nivel individual pe termen scurt el este mai competitiv decât omul civilizat. Metodele lui sunt mai ieftine și mai rapide, prin imoralitate și lipsă de scrupule. În lupta individuală de obicei homo sovieticus îl elimină pe omul civilizat, sau îl transformă determinându-l să îi adopte tiparele comportamentale pentru a putea supraviețui.

Mai mult, există un risc ca structurile informale autoritariste să pericliteze proiectul European dacă nu sunt contralate în mod programatic. Se vor întinde ca un cancer în rețeaua de cercetare și educație europeană, destabilizând-o. Fără eliminarea focarelor de mizerie din comunitatea academică românească programele de mobilitate vor avea un efect pervers.

Instrumentele și mijloacele pentru atingerea obiectivului

Fără a avea pretenția să fiu comprehensiv, ceea ce ar presupune o analiză de politici publice mult mai bine documentată, sugerez mai jos câteva măsuri.

De jos în sus, prin inițiativă privată

- Crearea de sindicate ale doctoranzilor și tinerilor doctori care să le apere interesele.
- Trecerea de la stadiul intereselor la stadiul ideilor. Dezvoltarea societății civile în comunitatea academică pentru enunțarea și promovarea valorilor juste. Sensibilizarea statelor europene cu privire la riscul de destabilizare a viitoarei ERA în condițiile difuziei valorilor informale est-europene actuale.

De sus în jos, prin inițiativă publică

Reducere puterii establishment-ului

- Creșterea mobilității pozițiilor de Conferențiar și Profesor prin reevaluare periodică și scoatere la concurs a pozițiilor persoanelor cu rezultate nesatisfacătoare.
- Reducerea avantajelor formale date de pozițiile de Conferențiar și Profesor în competiția pentru resurse.
- Scoaterea la concurs a pozițiilor din comisiile de finanțare a cercetării care presupun expertiză cultural-științifică și limitarea duratei de ocupare a unei astfel de funcții.
- Evaluarea anonimă a părții științifice și manageriale a proiectelor, după modelul european.
- Alocarea aleatoare a evaluatorilor tezelor de doctorat și a dosarelor de promovare a cadrelor didactice. Utilizarea unei baze de experți comună pentru un anumit domeniu în întreaga comunitate academică. Păstrarea anonimității evaluatorilor până după elaborarea referatelor.

Intărirea puterii tinerilor

- Deschiderea accesului tinerilor doctori la toate pozițiile din ierarhia academică aleasă democratic, până la cea de rector, și la toate tipurile de proiecte de cercetare, indiferent de amploarea lor.
- Susținerea și pe plan național a formării de centre de cercetare conduse de tineri promițători („emerging new leaders” în limbajul Comisiei Europene).

Susținerea structurilor informale creative

- Finanțarea unor direcții de cercetare pentru demontarea retoricilor care susțin politici autoritariste (fundamentalismul științific, unele teorii comunitariste).
- Alimentarea sistemului cu resursă umană capabilă să depășească dihotomia cultură-știință. Formarea culturală și antreprenorială a noilor generații de studenți. Nu tineri supracalificați, ci ființe umane.

Referințe bibliografice

1. Albanese, R. (1988): Management, South-Western Publishing Co., Cincinnati
2. Buitter, W. H., 2000, From predation to accumulation? The second transition decade in Russia, *Economics of Transition*, 8(3), pp. 603-615
3. Gallagher, T., 2004, Furtul unei națiuni, Ed. Humanitas, București
4. Hurduc, N., 2004, Scrisoare de protest a domnului profesor Nicolae Hurduc, presedinte in exercitiu al comitetului FAR, cu o introducere de Sebastian Buhai, <http://www.romanalibera.com/articole/articol.php?step=articol&id=243>
5. Ibrahim, G., V. Galt, 2002, Bye-Bye central planning, hello market hiccups: institutional transition in Romania, *Cambridge Journal of Economics*, 26(1), 105-118
6. Iordache, V., 2005, Pericolul fundamentalismului științific, scrisoare deschisă, cu o introducere de Sebastian Buhai, <http://www.romanalibera.com/articole/articol.php?care=434>
7. Palade, E. și colab., 2004, Scrisoare deschisa adresata candidatilor la presedintie, semnata si de domnul profesor George Emil Palade, laureat al Premiului Nobel, cu o introducere de Sebastian Buhai, <http://www.romanalibera.com/articole/articol.php?step=articol&id=227>
8. Vlasceanu, M. (2002): Organizations and the organizing culture (in Romanian), Ed. Trei, Bucuresti
9. Weick, K. E. (1988): Enacted sensemaking in crisis situations, *Journal of Management Studies*, 25: 305-317

7 martie 2005

Virgil Iordache